

Vkoreninjenost političark v mitih o ženskah

Uvod

Sodobne kvalitativne in kvantitativne študije, ki skušajo razkriti, kako mediji predstavljajo oziroma obravnavajo razsežnosti, probleme in ideološko prtljago koncepta spolne identitete, praviloma ne sežejo dosti čez zastavitev o tem, v kolikšni meri in kako jih mediji krojijo (npr. Brundson et al. 1997). Osnovna ideja pričujočega besedila je drugačna; problem, ki si ga zastavljamo, je, kako, s kakšnimi strategijami in s kakšnimi diskurzivnimi učinki se različne osebe same izražajo skozi svojo spolno identiteto; kakšne so oblike in načini njihovega samoreprezentiranja v medijih. Specifično področje, ki lahko ponudi še posebej plodna spoznanja, je v tem smislu področje političnega diskurza; tudi v sodobnih družbah je to še vedno predvsem prostor hegemonije moškosti.

Empirična zastavitev, s pomočjo katere smo problem želeli raziskati, zadeva samoreprezentiranje žensk, ki se v politični diskurz vključujejo kot njegove dejavne akterke.¹ Upošteva splošnejše pojmovanje političnega, ki ni vezano zgolj na politične stranke, parlament ali vlado, s tem mislimo na posameznice, ki s svojimi formalnimi ali neformalnimi javnimi nastopi oblikujejo potek političnega življenja v družbi, torej tako poslanke kot tudi izpostavljene predstavnice parlamentarne administracije, tako ministrice, kot tudi javne uslužbenke v drugih vejah oblasti itd. Naš namen pa je analizirati načine, kako političarke izražajo svojo identiteto in v kolikšni meri, na kakšen način jo v svojih diskurzivnih praksah vežejo na družbene in individualizirane predstave o spolu.

¹ Pričujoče besedilo je izvleček iz obsežnejše študije o Samoreprezentiranju političark v slovenskem tisku, ki je nastala v okviru raziskovalnega dela na podiplomskem študiju komunikologije na Fakulteti za družbene vede pri predmetu Sodobne komunikološke teorije. Teoretsko motivirana analiza približno peldesetih bibliografskih enot (intervjujev, dnevniških zapisov, kolumn, ki so bili v različnih slovenskih tiskanih medijih objavljeni med letoma 1996 in 2000) je bila v osnovi zastavljena kot obravnava posebnega vidika "reprezentiranja spola v slovenskih medijih", vendar na tem mestu ni mogoče s podrobnejšimi argumenti oziroma razmišljanji pokazati, na kakšen način se v tako zastavljen problemski horizont upenja pričujoče besedilo.

Zato izpuščamo nekatere bistvene prvine teoretskega okvira, v katerem je bilo zasnovano naše raziskovanje; precej pa je zgoščeno in skrajšano tudi empirično gradivo. Avtorji besedila se zahvaljujemo prof. Hannu Hardtu za komentarje, kritike, napotke in spodbudo ob našem raziskovanju in doc. dr. Bredi Luthar za njene konstruktivne kritike in pronicljive predloge.

² *Tudi izhodišča številnih zgodnjih feminističnih študij so bila podobna. Univerzalno razvednotenje žensk so v vseh znanih kulturah pojasnjevali z dihotomijo narave in kulture oziroma z biološkim determinizmom.*

³ *Glede tega se Donna Haraway osredotoča na odnos med politiko in fiziologijo. Fiziologija je bila in še vedno je, kot pravi Harawayeva, pomemben branik moške dominacije. Ta dominacija pa temelji na razlikah, ki jih razumemo kot naravne, nespremenljive in zatorej moralne. "Ženske zelo dobro vemo, da so vednost iz naravoslovnih znanosti uporabljali za potrebe dominacije nad nami in ne našega osvobajanja /.../" (Haraway 1999, 20, 21). Njena glavna teza je podobna tezi Ortnerjeve, saj trdi, da kultura ni tista, ki bi dominirala nad naravo, da narava ni sovražnik in da tudi ženske, obravnavane kot bližje naravi, niso podrejene moškim (Haraway 1999, 24).*

Pri analizi se bomo omejili na nekatere uveljavljene mite o ženskosti (Macdonald 1995), ki so hkrati izpostavljeni procesom družbenih pogajanj, po drugi strani pa se prav skozi njihovo refleksijo, uporabo ali kritiko obnavljajo, reciklirajo, rekonstruirajo. Interpretativni okvir zato črpamo iz konceptualizacij pojmov, kot so identiteta, ideologija, hegemonija, mit in spol. Glede na obravnavani problem in metodologijo (analiza diskurza) upoštevamo predpostavko, da je ženskost konstruirana. Takšna konstruktivistična pozicija poudarja (npr. Ortner 1983, Kwande 1999, itd.), da je spol družbeno, kulturno in zgodovinsko konstruiran, oblikovan in ocenjevan; prav tako tudi, da so člani določenega spola različno locirani znotraj strukture družbe in da zavzemajo različne družbene svetove in resničnosti; spol nikoli ni konstruiran v vakuumu. Zato bi takšen pristop lahko imenovali 'ustvarjanje spola'. Poleg predpostavke, da je ženskost konstruirana, pa smo pozorni še na hrbtno plat te predstave, namreč na to, da je proces konstruiranja nenehno prisoten v družbenih procesih, v komunikacijskih razmerjih, in da v njem tudi ženske same igrajo pomembno, morda celo najpomembnejšo vlogo.

Miti o ženskah – Ženske o mitih

Kot pravi kulturna antropologinja Sherry B. Ortner, vse znane kulture na svetu ločijo med moškim in ženskim biološkim spolom in v teh kulturah so ženske glede na moške obravnavane kot manjvredne (Ortner 1983, 67, 69). Ortnerjeva pojmuje "univerzalni sekundarni status žensk" kot nekaj danega in v svoji razlagi izhaja s te pozicije (Ortner 1983, 71).² Ženska je identificirana z "nečim, kar vsaka kultura definira kot nižji red obstoja od nje same /.../ in to je 'narava' v najbolj splošnem pomenu besede" (Ortner 1983, 72; de Beauvoir 1997). Potemtakem že v moških genih obstaja nekaj, kar jih dela za naravno dominanten spol in zaradi česar so enačeni s kulturo, s "proizvodi človekove zavesti /.../, s pomočjo katerih človeštvo poskuša vzpostaviti nadzor nad naravo" (Ortner 1983, 72; de Beauvoir 1997). Ženske naj bi bile bližje naravi zaradi svojih teles in zaradi specifičnih prokreativnih funkcij, ali, kot pripominja de Beauvoirjeva, ker je ženska živalskost bolj razvidna kot moška (de Beauvoir 1997). Ortnerjeva in de Beauvoirjeva sta ob tovrstnih razmišljanjih postavili temeljno vprašanje, ali ni razlika med moškim in žensko bolj družbena in konvencionalna konstrukcija kot pa neka biološka danost. V njunih delih je moč jasno slediti tezi, da je celotna shema konstrukcija kulture in ne naravno dejstvo. Ženska 'v resnici' ni nič bližje kulturi (niti ni bolj oddaljena od nje) kot moški (Ortner 1983, 87).³ Temeljna predpostavka je, da so tako moški kot tudi ženske produkti ali konstrukti "kompleksnega sistema različnih dejavnikov in sil," ki konstruirajo moškosti in ženskosti (Edley in

Wetherell 1995, 37). Zato je treba raziskovati procese, ki se odvijajo v tem kompleksnem omrežju odnosov.⁴ Ženskost je stvar družbenih odnosov, diskurza, ideologije – je koncept, ki se iz generacije v generacijo prenaša z različnimi besedili.

Ugotoviti želimo, kako lahko specifična oblika diskurza – mit deluje kot instrument, ki reproducira obstoječe družbene formacije, oziroma kako lahko različni miti vstopajo v “konstrukcijo, dekonstrukcijo in rekonstrukcijo družbe” (Lincoln 1989, 3). Zavedati se moramo, da sta tako družbena napetost kot tudi stabilnost v družbi zgolj konstrukciji oziroma nastopata le znotraj specifičnih diskurzov, ki v določenem trenutku v družbi prevladujejo. Vivien Burr se sprašuje, zakaj je prav razlikovanje med moškimi in ženskami tako pomembno, da vse v družbi deluje ravno skozi perspektivo te razdelitve. Nadaljuje s predlogom, da bi potemtakem lahko ljudi razločevali tudi v kategorijo majhnih in kategorijo velikih (Burr 1995, 5). S tem primerom ponazori, da je razlikovanje med moškimi in ženskami le v funkciji ohranjanja stabilnosti v družbi, ki se konstruira in vzdržuje z diskurzom, z vsakdanjo interakcijo, ko ljudje komunicirajo drug z drugim in tako aktivno proizvajajo znanje. To znanje je razumljeno kot samo po sebi umevno in percipirano kot zdravo-razumsko (Burr 1995, 7). Vsak diskurz tako gradi svojo ‘naravo’, ki se razlikuje od ‘narav’, ki jih proizvajajo drugi diskurzi. Na ta način nas oskrbuje z ‘resnico in objektivnimi dejstvi.’

Razumevanje mita povzemamo po Rolandu Barthesu, ki zatrjuje, da je “mit vrsta govora” (Barthes 1993, 109). Po definiciji je mit tako vedno sistem komuniciranja. Je sporočilo, vrsta ustvarjanja pomena in oblike, zato je ne more biti le objekt ali ideja. Ker je po Barthesu mit vrsta govora, je lahko mit vse, vendar le, če je izražen skozi diskurz (Barthes 1993, 109). To pomeni, da so določene vrste družbenih praks dodane čisti ali ‘resnični’ stvari. Ženske postanejo ženstvene šele, ko vstopijo v družbeni okvir, ko začne delovati mitični govor in ko zgodovinski kontekst izbere določen tip govora.⁵ Moč mita je v tem, da stvari popači, ne pa da jih naredi nevidne: “Mit ničesar ne skriva” (Barthes 1993, 121). Po Barthesu je mit semiotični sistem drugega reda, je oblika metajezika in je nekakšen drugi jezik, “v katerem nekdo govori o prvem” (Barthes 1993, 115). Tako je Barthes, opirajoč se na Saussurovo zapuščino, definiral mit: “Tisto, kar je znak v prvem sistemu, postane označevalec v drugem. /.../ Ne glede na to, ali se ukvarja z besedami ali slikami, mit v njih išče le vsoto znakov, univerzalen znak, končni izraz prve semiološke verige. In natančno ta končni izraz bo postal prvi izraz večjega sistema, ki ga gradi in katerega del je.” (Barthes 1993, 114–115) Zato lahko na označevalca v mitu vedno gledamo iz dveh perspektiv, in sicer kot na končni izraz lingvističnega sistema ali kot na prvi izraz mitičnega sistema (Barthes 1993, 117). V tem pogledu Barthes za lažje razumevanje ravni mita določi: *obliko*, ki sovpada z označevalcem na ravni lingvističnega sistema; *koncept*, ki sovpada

⁴ V vsakdanjem življenju sklepamo o spolu na podlagi družbenih kazalcev, vendar pa ti delujejo v skladu s konvencijami, ki niso nujno racionalne. Ne obstaja npr. kakšen utemeljen razlog, da bi John moral biti moško ime ali da bi moški moral sedeti z nogami narazen (Edley in Wetherell 1995, 15).

⁵ V mitičen govor tako ne zajamemo le govornih in pisnih diskurzov, ampak tudi simbolične, kot npr. spektakle, kretnje, običaje, ikone, glasbo, šport, fotografijo itd.

⁶ Miti tako proizvajajo pomene, ali kot je Warner slikovito opisal ta proces: "Mit je nekakšna zgodba, ki jo ljudje pripovedujejo v javnosti in jo prenašajo iz roda v rod. Miti nosijo patino starodavne modrosti in prav to je del njihovega zapeljevalnega šarma. /.../ Miti ponujajo leče, skozi katere si lahko ogledujemo človekovo identiteto v družbenem in kulturnem kontekstu." (Warner; v: Woodward 1997, 248)

z označenim; in *ustvarjanje pomena (signification)*, ki označuje korelacijo prvih dveh. Proces ustvarjanja pomena je potemtakem že mit.⁶

Myra Macdonald je s pomočjo Barthesove definicije mita proučevala vlogo mita v medijskih reprezentacijah. Odkriti je poskušala, kako popularni mediji predstavljajo ženske in kakšno vlogo pri tem odigrava mitični govor. Mit je definirala kot "način konceptualizacije subjekta, ki je splošno sprejet znotraj določene kulture in znotraj določenega zgodovinskega obdobja" (Macdonald 1995, 226). Izhajala je iz pozicije, da imajo mediji pomembno ideološko vlogo, ker sprevačajo naše misli in nas silijo misliti o realnosti kot povsem normalni, zgodovinski, naravni in samo po sebi umevni kategoriji. Na podlagi analiz medijskih reprezentacij je izluščila štiri mite o ženskosti. Prvi, ženska kot enigma in grožnja, predstavlja žensko kot iracionalno, nerazumljeno in nevarno, kot nekakšno *femme fatale*. Drugi mit predstavlja žensko kot skrbno in ljubečo osebo, ki naj bi bila že po naravi razumevajoča in naj bi imela 'naravni' dar skrbeti za druge. Tretji mit predstavlja žensko kot seksualni objekt, ki naj bi bil ustvarjen zgolj za zadovoljevanje moških poželenj, četrti pa žensko predstavlja kot telo, kot tisto, ki zlasti skrbi za svojo zunanjo podobo (Macdonald 1995, 105–221).

V okviru naše raziskave je najpomembnejša prav teza Macdonaldove, ki jo razvije v obliki vprašanja, do kolikšne mere in kako se ženske predstavljajo v medijih (Macdonald 1995, 3). V luči perspektive, da tudi ženske same lahko ohranjajo dominantno ideologijo, ko reproducirajo te mite oziroma zgolj artikulirajo interiorizirane mite, se moramo zavedati, da ženske niso homogena skupina in da je homogenost le ideološka konstrukcija. Pomembno je, da se z ženskami ukvarjamo v vsej njihovi različnosti. Seznam vseh mogočih reprezentacij in samoreprezentacij žensk se veča, odzivi občinstva na vse te možnosti pa so lahko zelo različni, saj lahko tudi občinstva sama iznajdejo nove mite ali pa le spremenijo stare.

Političarka kot enigma in grožnja

Česa si ženske želijo, kaj hočejo? To je vprašanje, ki ga zastavlja moški diskurz in ki s tem, ko ovije žensko in njeno telo v tančico skrivnostnosti, nevarnosti, nezaupanja in zapeljivosti, konstruira ženskost kot enigmo. Ključni argument Macdonaldove pri konstrukciji enigme ženskosti je izpostavljanje pozicije, znotraj katere je ženska postavljena, in avtoritete, s katero govori, oziroma pomanjkanja le-te (Macdonald 1995, 105). Ti dve vprašanji postavlja in nanju odgovarja dominantna ideologija, ki ustvarja mit o ženski kot skrivnostni in nevarni osebi. Zanimivo je, da političarke tudi same reproducirajo ta mit in tako pripomorejo h konstrukciji podobe ženske kot *femme fatale*, kot pošasti ali hudiča v ženski podobi, torej

kot ženske, ki je misteriozna v svojih namerah in iracionalna v svojem vedenju.

Ta mit je zelo ilustrativno prikazan v intervjuju z Božo Grešovnik, nekdanjo sekretarko Slovenske ljudske stranke, ki se je predstavila kot "ranjena zver" in tako novinarju sugerirala sam naslov intervjuja – *Ranjena zver – Boža Grešovnik o zaupanju, prijateljstvu in veri v SLS* (Grešovnik 1999). Fraza "ranjena zver" namiguje, da je že v njeni 'naravi' nekaj, zaradi česar postane enigmatična in nevarna, ko nekdo napade njen prostor. V takih primerih se obnaša kot žival in ne more racionalno reagirati. Po njenem opisu se je to zgodilo ob sporu s predsednikom stranke SLS, ko je ta začel groziti njeni hčeri, "ki je zelo bolna – ima raka." Takrat se Grešovnikova ni mogla več obvladovati, postala je maščevalna in napadalna: "A če ti hči zbolí za rakom, se ti spremeni svet. Nanj začneš gledati drugače in nič ni več tako pomembnega, kot je pomembno zdravje tvojega otroka. Takrat razumeš, da ne moreš vplivati na vse. Otroku bi rad povrnil zdravje in ga zaščitil, zato si kot ranjena zver." V tovrstnem diskurzu se mita o ženski kot skrbni in ljubeči osebi ter o ženski kot enigmi in grožnji kompleksno prepletata. Poleg njene zaščitniške in materinske pozicije je menda "materinski nagon" tisti, ki jo žene v napadalnost in jo ovija v skrivnostnost. Grešovnikova se predstavlja kot skrivnostna in nepredvidljiva, torej nevarna, saj se lahko v trenutku spremeni v smrtonosno zver. Ko jo je novinarka vprašala, ali njen nameravan odhod iz Slovenske ljudske stranke, s katere vodstvom je v konfliktu, pomeni tudi njeno vdajo, je odvrnila: "Ne, verjetno nikoli ne bom vstopila v katero drugo stranko /.../" (poudarki dodani). Beseda *verjetno* oživlja enigmo, impulzivnost, ohranja napetost in inherentno nevarnost.

Sonja Lokar, predsednica Ženskega foruma Združene liste socialnih demokratov, se prav tako samoreprezentira skozi pričujoči mit, ko pravi: "Sem agresivna, to mi mnogi očitajo, vendar te svoje agresivnosti ne jemljem za napako" (Lokar 1997). S tem stavkom Lokarjeva namiguje, da je to njena prednost, da je rada agresivna in da je ponosna, da jo imajo mnogi ljudje za takšno in da se je boji. Ko ji novinar omeni, da je pred leti na kongresu KP Jugoslavije opazil "izredno jezo ženskega klana," ki je po njegovem mnenju napovedovala, da bodo ženske odšle s tega kongresa, mu Lokarjeva odgovori: "Tako ne moreš reagirati, natančno je treba premisliti, kako in kaj. /.../ Me smo presodile, da to ne bi koristilo ne ženskemu gibanju ne leviici na Slovenskem." Lokarjeva najprej zagovarja stališče, da so takšna dejanja (kar tako oditi s kongresa) prepovedana in iracionalna (natančno je treba premisliti!), potem pa namigne, da je to ženskam dovoljeno, da se one lahko obnašajo iracionalno in enigmatično. Zdi se, da Lokarjeva skuša povedati, da je ženskam to dopuščeno, ker je v njihovi 'naravi', da so lahko skrivnostne, a se kljub temu one za kaj takega niso odločile. Še bolj zanimiva je njena izjava: "/.../ pričakujemo od vodstva stranke, da pove, kako ono vidi

položaj žensk v stranki". Lokarjeva pri poimenovanju vodstva Partije uporablja zaimsek *ono*, kar v tej zvezi kaže, da poskuša ohraniti oblastno pozicijo in enigmatičnost, s tem ko z besedico *ono* namiguje na to, da so lahko vodje Partije bodisi ženske bodisi moški. Prav ta implicitni namig (bodite pazljivi, ženske so lahko vodje Partije) jo konstruira kot izredno skrivnostno.

Ljubljanska županja Vika Potočnik v podobnem smislu pove, da ji starejši brat rad reče: "V družini smo dva brata, dve sestri in ena političarka /.../ takrat se mu kot meni zasvetijo hudomušni beli zobje in vsi se zasmejemo." (Potočnik 1999) Potočnikova je zelo ponosna na to podobo, ki ji daje moč in nenavadnost. Tako postane skrivnostna in nevarna in zatorej postavljena nad navadne ljudi, tudi nad njena brata, posredno tudi nad moške. Potočnikova simultano konstruira dva mita: o ženski kot skrbni in ljubeči osebi in o ženski kot enigmi in grožnji. Tako denimo sprva zagovarja stališče, da je proti "kaznovalni politiki" in proti liscam za nepravilno parkiranje v Ljubljani, potem pa že, da bo "kakšno od teh zverinic /.../ res treba spet uporabiti /.../" Ti dve kontradiktorni izjavi jo naredita enigmatično, saj nikoli ne moremo biti prepričani, kaj namerava; lahko sicer nekaj reče, a potem stori nekaj popolnoma drugega. Tako Potočnikova dobi moč: njene izjave ji podeljujejo podobo močne, nevarne in skrivnostne osebe – političarke.

Vera Kozmik, predsednica vladnega Urada za žensko politiko, bi, sodeč po analiziranih intervjujih, bržkone lahko bila poosebitev enigme in grožnje. Kozmikova se v javnosti namreč predstavlja kot iracionalna, drugačna, polna humorja in nepredvidljiva; na vprašanja odgovarja s popolnoma nepričakovanimi odgovori, pri čemer izdatno odpira tudi nove teme, ne da bi na tiste, ki jih je izpostavila novinarka, sploh odgovorila (Kozmik 2000). S tem Kozmikova deluje nevarno, njeno obnašanje pa se zdi iracionalno in nepredvidljivo. Toda prav ona je tista, ki trdi, da mitologizacija žensk obstaja: "Številne ustvarjalne ženske v svetovni zgodovini so zato, ker so bile drugačne, posebne, odločne, ustvarjalne in samozavestne in ker so s tem ogrožale tradicionalno, patriarhalno družbo, razglasili za nore, histerične. Če se ženska glasneje izpostavi, jo velikokrat imajo za histerično, prenapeto, če pa to počne moški, ni to nič posebnega. 'Končno je udaril po mizi,' bodo rekli." Neposredno po parlamentarnih volitvah leta 1996 so Kozmikovo vprašali glede prihodnosti urada, ki ga vodi. Do tistega časa še v nobeni slovenski vladi ni sedela ministrica in tudi v takratni je ni bilo. Vprašalni naslov intervjuja z njo iz tistega časa zveni, kot da bi si ga Kozmikova zastavila sebi: "Kam so šle vse ženske?" (Kozmik 1996). Neki drug intervju se začne z naslovom, povzetim iz intervjuja, "Za ženske bo še slabše" (Kozmik 1997), kar je pesimistična izjava za osebo, ki je v vladi odgovorna za ženska vprašanja. Kozmikova s tovrstno držo krepi podobo ženske kot grožnje, saj implicitno namiguje na ženski upor zoper trenutno stanje.

Zanimivo je tudi, da Kozmikova po tistem, ko jo primerjajo z Benazir Buto in Margaret Thatcher (Železno Lady), najprej vpraša novinarja, po čem so si vse tri podobne, nato pa izrazi mnenje, da "bi po rezultatih volitev bili ti dve političarki v Sloveniji zelo uspešni ter zagotovo tudi izvoljeni" (Kozmik 1996). Kozmikova tako posredno prizna, da si ni prizadevala na pravilen način in da njeni napori v realnosti niso obrodili sadov. Vseeno pa na vprašanje, ali bo zato odstopila, vpraša nazaj, ali si novinar res želi, da bi bilo v politiki še manj žensk. Ko jo novinar vpraša, zakaj je na takratno srečanje ženskih nevladnih in vladnih organizacij v Peking odšla tako številna delegacija iz Slovenije, odvrne, da je bila "delegacija šestih žensk premajhna". Tudi na izziv, kakšno večerjo bi skuhalo tistim, ki ne marajo žensk v politiki, presenetljivo odgovori z nasprotnim vprašanjem: "Kdo pravi, da bi jim sploh kaj skuhalo?". Zdi se, da Kozmikova poskuša uporabljati provokativno izrazno strategijo. Njena pozicija izraža ironijo, cinizem ter nenavadnost in kljubovalnost.

Vrhovna državna tožilka, nekdanja voditeljica posebne skupine tožilcev in ministrica za pravosodje Barbara Brezigar, poskuša zgraditi podobo o sebi kot hladnokrvni, skrivnostni osebi trdnega značaja. Brezigarjeva hoče delovati trdo in biti prepoznana kot grožnja. Pri tem ne želi, da bi bilo videti, da je v delo osebno vpletena; ostati skuša nedotakljiva in enigmatična. To je razvidno iz njenega zadržanega in resnobnega podajanja izjav, še posebej tedaj, ko so vprašanja bolj osebne narave. V njenem načinu komuniciranja z javnostjo lahko opazimo depersonalizacijo. Brezigarjeva se namreč vedno trudi vzpostaviti podobo objektivne situacije, četudi je ta še tako osebna. Dozdeva se, da njena strategija stoji in pade na točki osebnega vpletanja v delo, ki ga opravlja. Tako je denimo na vprašanje, zakaj bo v nekem primeru nadaljevala s tožbo, če je primer zavrnila, odgovorila: "Državni tožilec lahko to stori, če ugotovi, da je prišlo do novih okoliščin in dokazov, ki kažejo na to, da je bilo storjeno kaznivo dejanje" (Brezigar 1999b). Očitno je, da hoče ostati 'zunaj', osebno nedotakljiva. Brezigarjeva zato izjemno redko uporablja osebni zaimek *jaz* ali *mi*. Na vprašanja odgovarja v tretji osebi (on, državni tožilec, oni, vlada, po zakonu ipd.). Tako podobo konstruirajo tudi njene izjave, ko govori, da naj bodo kazni v Sloveniji daljše in bolj stroge. Ali ko odrezavo pripomni: "Skratka, v Sloveniji sodišča izrekajo sorazmerno blage kazni." (Brezigar 1997) Ker izjave dodatno ne pojasni z argumenti, zakaj je to potrebno, pusti vtis hladnokrvne in enigmatične osebe; osebe, ki si ustvarja avtoriteto, osebe, ki zastrašuje – tudi moške.

Po drugi strani pa Barbara Brezigar ni neobčutljiva na feminističen diskurz. Ko je dobila pripombo, da je v primerjavi z Zdenko Cerar, generalno državno tožilko, sama brezsrčna in hladna, medtem ko je Cerarjeva dobra in ljubeča mati, je odgovorila: "Se strinjam, mame smo doma." (Brezigar 1999a) To kaže, da Brezigarjeva doma sprejema vlogo matere, ne pa v pisarni, kar je po njenem edino

pravilno razmišljanje. Toda ne glede na njene izjave je očitno, da Brezigarjeva v določenih primerih tudi pri delu ne zapostavlja svoje ženskosti, čeprav ne v obliki materinskosti. Dasiravno stoji trdno na stališču, da čustva pri delu niso pomembna v primerjavi z ekspertizo – “Bistvena je torej njegova (tožilčeva; op. p.) odločitev in osebni občutki pri profesionalnem delu niso merilo.” (Brezigar 1997) – pa v drugem intervjuju meni, da so “osebni stiki zelo pomembni” (Brezigar 1999b). Pri tem se sklicuje na dejstvo, da je imela s tožilci iz EU dobre osebne odnose. Tako posredno poudarja, da je ženska, ki je sposobna globoke pozornosti. V nadaljevanju poleg tega izraža tudi odkrito bojazen, da novi vodja posebne skupine tožilcev, ki bo prišel na njeno mesto, ne bo zmožen takšnih odnosov, kar naj bi bilo za državo slabo (Brezigar 1999b).

Političarka kot telo in seksualni objekt

Macdonaldova zatrjuje, da zahodna umetnost razkriva gole ali le na pol oblečene ženske v zadovoljstvo moških gledalcev (Macdonald 1995, 31). V zahodni kulturi, kjer so prevladujoči moški diskurzi, je ženska obravnavana kot objekt razkazovanja in kot objekt moškega pogleda. Pomenljivo je, da smo v analiziranih intervjujih odkrili, da se tudi političarke v slovenskem prostoru hote ali nehoče reprezentirajo skozi prizmo mita ženske kot seksualnega objekta in mita ženke kot telesa. Čeprav tega mita v samoreprezentacijah političark ne srečamo pogosto, pa so predstavljeni primeri zgovorni. Vika Potočnik denimo pomaga konstruirati in ohranjati ta mit, ko pripoveduje o svojem srečanju s Hillary Clinton ob njenem obisku v Ljubljani. Potočnikova je povedala novinarju, da je bila zelo navdušena nad prihodom Hillary Clinton v Ljubljano, pri čemer je Potočnikova delovala kot oboževalka slednje: “Hillary Clinton je name naredila zelo prijeten vtis.” (Potočnik 1999) Kot je dejala, sta jo še posebej očarali njena zanimivost in privlačnost, saj je to zelo izobražena in vedoželjna oseba. Vika Potočnik jo opisuje kot privlačno osebo in vseskozi ponavlja, da je Clintonova ženska *in* političarka. Tako kreira podobo ženske – političarke, ki ima veliko prednost, in ta prednost je, da je zelo privlačna ženska. Zdi se, kot da Potočnikova skuša povedati, da so tiste političarke, ki so privlačne, boljše od tistih, ki niso privlačne.

Zelo slikovit primer je primer poslanke Polonce Dobrajc, ki jo mediji predstavljajo kot najbolje oblečeno političarko v parlamentu. Tudi v intervjuju, ki smo ga analizirali (Dobrajc 1999), jo je novinarka predstavila kot zelo elegantno, seksi žensko z lepo postavo. Novinarka je opisala, da je Dobrajčeva “prišla na dogovorjeno srečanje v kavbojkah in črnem usnjenem plašču. Dama. Kot vedno.” Nato jo je vprašala, ali ji laska, če ji kdo reče, da je najbolje oblečena ženska v parlamentu. Dobrajčeva je to najprej zanikala in tako

skušala ovreči mit o ženski kot seksualnem objektu in telesu ter se tako zoperstaviti dominantnim ideologijam. Po drugi strani pa je še v istem odgovoru dejala, da mora ženska, celo političarka, izgledati dobro, seksi in urejena. Seveda za 'moškega gledalca'. Zdi se, da hoče s svojim odgovorom kreirati podobo, da je to obvezna prtljaga, ki jo mora ženska nositi s sabo, če hoče biti dobra ženska, dobra političarka: "Ne. Dosti več bi mi pomenila pohvala, da dobro vodim seje, da imam dober nastop ali kaj takega, kar zadeva moje delo. Vse drugo pa ... Lestvice, zunanji videz, oblačila ... Kaj vem, to je stvar ... Saj niti ne vem, česa. Ampak očitno mora biti tudi to." (Dobrajc 1999) Zelo podoben je primer, ko ji novinarka reče, da se je malo spremenila, in ji posredno postavi vprašanje, ali želi, da bi mediji objavljali le tiste njene slike, na katerih je takšna, kot je sedaj – že spremenjena. Polonca Dobrajc je odgovorila zelo na kratko: "Ne ukvarjam se s tem." Eksplicitno je zanikala mit o ženski kot seksualnem objektu in telesu. Toda hkrati je odgovarjala: "Ja, ostrigla sem se, ampak že davno, spomladi 97." Zdi se, kot da hoče s tem nasprotujočim si odgovorom povedati, da je sedaj videti lepša, in predlagati medijem, naj objavljajo le tiste njene slike, na katerih že ima novo pričesko. Njene besede so izražale, da si je z novo pričesko dosti bolj všeč in da je videti lepša. Potemtakem je tudi Polonca Dobrajc ujeta v reproduciranje mita o ženski kot privlačni in seksi osebi, katere naloga je, da zadovolji moško poželjenje.

Političarka kot skrbna in ljubeča oseba

V analiziranem gradivu smo odkrili veliko barvitih in nazornih manifestacij mita, v katerem je ženska konstruirana kot skrbna, ljubeča, materinska, predana oseba, ki postavlja v ospredje blaginjo drugih, ne svoje. Primerov je več. Med bolj zanimive prav gotovo sodijo odlomki iz objavljenega dnevnika nekdanje političarke Spomenke Hribar (Hribar 1999a, 1999b). Že v svojem prvem zapisu prepleta tople refleksije o svojem družinskem krogu, o hčeri, možu, vnučki, o gospodinjskih opravilih z resnimi političnimi temami in neizprosnimi, politično motiviranimi izjavami zlasti o sektaštvu Cerkve na Slovenskem, o približevanju Evropi in tedaj aktualnem vprašanju lipincev. Ko denimo v drugem delu razmišlja o možnostih spravitve s preteklostjo, piše o trpljenju med drugo svetovno vojno, a pri tem omenja le ženske; tako se zdi, kot da so takrat trpele večinoma vdove in matere. Vdovcev in očetov ne omenja; kot bi jim odrekla možnost, da tudi sami žalujejo ob izgubi otrok ali drugih bolečinah; kot bi jim naprtila zgodovinsko krivico; njen mit o ženski kot skrbni in ljubeči osebi pa skladno s tem temelji predvsem na zmožnosti rojevanja in materinstvu. Hribarjeva opisuje tudi osebne zgodbe iz tistega časa, ob čemer predvsem sebe predstavlja kot skrbno, sočutno in materinsko: "Solze so tekle navznoter. Koliko

trpljenja. Koliko osamljenosti. Koliko nemoči.” Besede “mamino življenje mi je bilo prva šola trpljenja. In moja osamljenost. Iz tega dvojega je izviralo moje sočutje do ljudi,” to še dodatno poudarjajo.

Zgovoren je tudi primer samoreprezentacije Sonje Lokar, ko z izrecno ženskimi lastnostmi povezuje specifično politično držo, levičarstvo: “Toda nekaj je treba pribiti: ženski forum v ZLSD je bil in je še zmeraj pomembno levičarsko jedro te stranke.” (Lokar 1997) Pravi, da je to vedno pomenilo, “da si na strani tistih, ki nimajo ničesar drugega kot svojo glavo in roke in so pripravljeni solidarno pomagati drug drugemu. Zatrjuje, da se ženski forum vedno ukvarja in skrbi za “konkretne ljudi;” odnos, ki ga po drugi strani gradi tudi mit krščanske matere, neskončno skrbne za druge. Ko se Sonja Lokar odzove na vprašanje, ali ni to njihovo levičarstvo že kar malce podobno veri, pravi: “Obsedeno je z vrednotami. Te leve vrednote pa so stare toliko kot krščanstvo, gre za vrednote, ki so stare toliko, kot je stara altruistična k sodelovanju usmerjena struja v človeškem rodu.” Izrecno tudi trdi, da naj čustva v politiki igrajo pomembno vlogo: “Zato pravim, da so tudi čustva v politiki izjemno pomembna. Brez čustev se politike ne da razumeti in ne ukrepati. Ljudje, ki hodijo na volitve, v veliki meri ravnaajo čustveno. In če je res tako, kako naj jih razume politika, če si ne dovoli čutiti.” Dodaja pa še, da so ženske veliko pripomogle k izboljšanju tega, da se tudi v politiko naseljuje več čustev: “Deset let smo ženske v tej stranki neznansko veliko delale in postale primer ženske skupine, ki je dokazovala, kako se korak za korakom da nekaj zgraditi in potem je prišel poraz na volitvah.” Ključen premik, ko pravi, je v tem, “da spoznaš, da nimaš pravice, tudi če misliš, da to veš bolje kot drugi, odločati v imenu ljudi in namesto njih.” Diskurz Sonje Lokar je prepleten z jezikovnimi oblikami za izražanje skupnosti, družnosti, še posebej pogosto pa v intervjuju uporablja besedo *me*. Z njim konstruira posebno žpo spolu zamišljene skupnosti’, iz katere so vsi moški zaradi pomanjkanja določenih lastnosti izključeni; te lastnosti so po Lokarjevi lastne pač le ženskam. Tako doseže polarizacijo med nekaterimi, ki določene značilnosti imajo, in drugimi, ki jih ne premorejo. S tem, ko identificira tipične lastnosti in funkcije, izoblikuje ‘žensko skupnost’. Ena najpomembnejših lastnosti te ‘me skupnosti’ pa je prav ekspresivnost. Lokarjeva v tem kontekstu pojasnjuje tudi zgodbo z zadnjega partijskega kongresa v Beogradu, s katerim so se slovenski komunisti neformalno odcepili od jugoslovanske komunistične zveze in kjer je zaradi razkola javno potočila solze. Zelo živeto novinarju odgovarja: “Tisti jok ni dokazoval čustev, temveč je bil posledica spoznanja, kaj se bo dogajalo. Ko smo odhajali s kongresa, sem vedela, da je vojna tu. /.../ Jokala sem, ker sem se bala, da bodo ljudje umirali, in takrat sem se bala, da bo najhujše in najprej največ joka in umiranja v Sloveniji.” V odlomku je najprej poudarjeno, da te razvpite solze niso bile ‘ženske solze’ – solze, ki bi izražale njena čustva, ampak da so bile te solze potočene po treznem in

posledičnem premisleku, da so bile to solze njenega razuma, ker je razmišljala razumno. Vprašamo se torej lahko, ali je Lokarjeva 'jokala razumno'? Če pa dekonstruiramo njene besede, v njih poiščemo osnovne pomene, vidimo, da so bila prav čustva tista, ki so jo pahnila v jok (jeza, strah, zaskrbljenost). Sočustvovala je z veliko ljudmi, bala se je za njihove usode in že vnaprej je z njimi delila njihovo bolečino. Prav s tem se izraža skozi mit o ženski predanosti, ki na prvo mesto vedno postavlja druge. Njena diskurzivna samoreprezentacija navidezno ubeži temu mitu in jo kaže kot trdno, nepopustljivo in odločno, ki je jokala zato, ker je vse trezno premislila. Toda hkrati opozarja, da je v politiko treba vpeljati čustva, čeprav pristavlja: "Ne mislim, da moraš ravnati v politiki histerično in nepremišljeno."

Da je razmerje med čustvenostjo in neprizadetostjo, med vpletenostjo in skrbjo, družbeno pogojeno, predmet družbenega pogajanja in s tem problematično, je mogoče prepoznati v diskurzu Polonce Dobrajc. Čeprav je skozi njene izjave mogoče spremljati izrecne in neizrecne poskuse, da bi se kot političarka predstavila kot trda, nepopustljiva, hladna oseba – skratka 'ena izmed fantov' –, je po drugi strani težko spregledati izraze čustvene drže. V nekem svojem intervjuju sprva samozavestno pripoveduje, da sta edini stvari, ki zares štejeta, ko gre za državo, strokovno znanje in da je "treba voz potegniti naprej" (Dobrajc 1999). Takoj zatem pa odgovarja, da se je v politiko preveč vživela, seveda osebno in čustveno, da preveč resno jemlje te stvari: "Ampak – saj jih moraš, saj ne odločaš le o sebi in zase! Politika je predvsem odgovornost." Tovrsten diskurz drugim naravnost očita, da se v politiko premalo vživijo, da imajo do nje premalo čustven odnos, ne le premalo osebne angažiranosti. Popolna predanost lahko kaj izboljša; to je lahko le dobro za državo. Zelo ilustrativen je njen komentar o vzrokih za razdor z Zmagom Jelinčičem: "Ko ne moreš ničesar več dajati in ničesar več sprejemati, je bolje, da iz takega partnerstva izstopiš. Se zgodi. Tako pravim. Zdaj pa je očitno čas, ko bo treba tudi pri službenih razmerjih iti na svoje." Načelo "izstopi iz odnosa, ko ne moreš nič več dajati niti sprejemati" je tu preslikano s področja zasebnega življenja na področje politike. Prenos izreka ženska – političarka, in ker je odgovorna, je to sposobna narediti, s tem pa hkrati implicira poziv k posnemanju, kajti politika bo tako postala boljša in bolj produktivna. V ospredju sta zopet odgovornost in predanost zagotavljanju blaginje drugih. Dobrajčeva gradi takšno podobo, ko govori o materi dveh obolelih otrok, ki je bila izbrana za Slovenko leta: "Morda je pa prav ta prekmurska ženska, mati dveh obolelih otrok, ki ne tarna in se ne pritožuje, nekaj posebnega in zato Slovenka leta (...) Morda je pa prav to – to: da prenašaš svoje breme in usodo brez stokanja in večnega pritoževanja ..." Takšna konstrukcija ženskosti predanost nadgrajuje s podobo ženske kot mučenice, ki naj se nad ničimer ne pritožuje in naj vse breme prevzame na svoja ramena.

Primerljivo razmerje med izrecnim in impliciranim kot v prejšnjem zgledu ponuja tudi primer generalne sekretarke državnega zbora Jožice Velišček, ki se le na prvi pogled odreka samoreprezentiranju skozi mit o ženski kot skrbni osebi. V nekem intervjuju (1997) sprva poudarja, da je najpomembnejše strokovno znanje in da je to edina stvar, o kateri je sploh vredno razpravljati, kasneje pa opozori, da kaže povedati tudi kaj o njeni družini. Diskurzivna strategija, ki jo pri tem uporabi, je zelo učinkovita: "Če naj povem še kaj o družini, čeprav se mi podatki ne zdijo tako pomembni, naj omenim sina." (Velišček 1997) Družina je omenjena kot z nejevoljo, zgolj zato, ker je bila ravno izzvana; zgovorno pa je, da o njej govori kar precej obsežno: "/.../ naj omenim sina, ki bo pravkar star 23 let in je absolvent pravne fakultete. Ne samohvalno, a je kar priden, aktiven, dinamičen, ukvarja se še z drugimi stvarmi, predvsem z računalništvom. Skupaj z mojim življenjskim sopotnikom smo zelo zaposlena družina, videvamo se bolj zjutraj, zvečer in ob vikendih – takrat se bolj posvetimo drug drugemu in nadomestimo, kar smo med tednom izgubili. Moram pa omeniti tudi mojo mamo, ki mi zelo veliko pomaga pri raznih opravilih, ker sem pač precej zaposlena."

Tudi v samopredstavljanju Berte Jereb (1996), predsednice koordinacije upokojenskih združenj, je mogoče opaziti izpostavljanje pozornosti in sočutnosti, čeprav skuša hkrati zgraditi podobo odločne, moško neizprosne pogajalke v politiki. Ni naključje, da za ponazoritev svojega argumenta v nekem trenutku uporabi primer iz pediatrične prakse: "Ta družba je brezobzirna do vseh, ki niso komolčarji – do upokojencev, do otrok, ki so imeli raka, pa so ozdraveli. Povsod moramo dihati samo grabežljivost, denar." Jerebova s to izjavo enači odnos družbe, posredno oblasti, do upokojencev z odnosom do še pred kratkim zelo bolnih otrok, kar je predvsem učinkovita retorična strategija prepričevanja, ki skuša sprožiti čustveno reakcijo občinstva, v isti sapi pa naj bi izgovorjeno kazalo na to, da govori ena redkih, ki sploh vidijo človeško bolečino in trpljenje in ki si prizadevajo za lepše življenje drugih.

Ob vsem povedanem je težko spregledati diskurz Vike Potočnik, ki se med drugim predstavlja tudi kot zelo nežna, predana, skrbna oseba. Te poteze prodrejo celo v naslov enega od intervjujev (Potočnik 1999), ki ga je novinar izpeljal neposredno iz njene izjave – *Mezinček z županovo verigo*. Potočnikova pripoveduje: "Žal staršev nimamo več, imamo pa domačijo, katere lastniki smo vsi otroci. Bilo nas je pet. Med njimi sem bila najmlajša, zato so mi starši rekli Mezinček" (Potočnik 1999). Beseda *mezinček* označuje predvsem nekaj nežnega in ranljivega; uporabljena je celo kot pomanjševalnica. Veriga je druga metafora, ki je zapisana v naslovu, pri čemer Potočnikova poudari, da sicer ne prenese verig, "čeprav imam trenutno župansko verigo." S tem pa je povezan tudi pomemben diskurzivni poudarek, ob katerem se osebna

odgovornost in motivirano politično delovanje kažeta kot nepri-stranska skrbnost; Potočnikova namreč omenja, da je županja "svoje in naše Ljubljane".

Toda vrnimo se na začetek tega intervjuja: "Velik napredek je že to, da v mestnem svetu in med političnimi strankami ni več tistega tako značilnega 'meča in ognja' in da se med nas počasi seli in naseljuje ustvarjalni nemir /.../ Nerada se hvalim. V teh osemnajstih mesecih mojega županovanja pa se je že marsikaj spremenilo tudi na boljše in dobrih rezultatov sem še posebej vesela." Iz tega odlomka izstopa zlasti skromnost. Skozenj se kaže oseba, ki ji ni do prepirov, ki poskuša ostati mirna in ob tem skrbeti za druge, tudi za tiste, ki niso na njeni strani, tj. za sovražnike. Svoje poslanstvo predstavlja kot skrb za vse. Sprejema mučeniško vlogo, poslanstvo, da živi predvsem za blaginjo drugih. Hkrati pa konstruira tudi podobo in identiteto matere in materinskosti, ko vseskozi govori o rojstvu, rojstnem kraju, hčeri, plodnosti ipd. Pogosto omenja svoje starševstvo in se (v nasprotju s politiki moškega spola) gostobesedno, s čustvenimi opisi in nerestriktivno rabo pridevnikov odziva na vprašanja o hčerki, ki jo predstavlja kot svojo največjo življenjsko srečo in dolžnost obenem. Kot kažeta naslednji izjavi: "Družino in družinsko življenje od nekdaj spoštujem. Moji najlepši spomini so na naše sicer skromno omizje doma, ki pa je bilo duhovno izjemno bogato, ko smo skupaj sedli h kosilu. To družinsko srečo skušam nadaljevati tudi s svojo hčerjo Ano (poudarek v izvirniku; opomba avtorjev), zato je najlepše, kadar sedeva skupaj za mizo h kosilu. To je tudi pravi čas za družinski klepet." "Komaj pa čakam, da se vrne hči Ana s počitnic na Visu. Življenje z mojo Ano pa bo tudi v Ljubljani ali kjerkoli pomenilo najlepše počitnice. Ana gre z mano povsod. Stara je osem let in je najbolj srečen čas mojega življenja. Življenje brez nje je, kot bi ugasnila luč." V teh in drugih podobnih odlomkih se nenehno ponavljajo besede *moja, hči, Ana*, kot bi mogli bralci sproti pozabiti, kdo in čigavo je to dekle. Podobni diskurzivni mehanizmi pa prevladujejo tudi, ko je govor o županovanju. Pogoste so zlasti obljube, da bo naredila veliko dobrih stvari za ljudi, da bo poskrbela zanje: "Rastejo nove Poljane, največja stanovanjska četrt v našem mestu, zgrajenih je že več kot 360 parkirnih prostorov /.../". Obljublja, da si bo prizadevala za boljše zdravstveno in socialno varstvo, za večji delež žensk v politiki, za razvoj malega gospodarstva, in nadaljuje:

"Tudi moj poziv meščanom in meščankam, naj odstopijo odvečne najemnine, ni naletel na gluha ušesa. Vseeno je treba v Ljubljani graditi študentske domove /.../" Poleg skrbnosti gre tudi za razumevanje, toplino in pozornost; gre za diskurz, ki išče pristen stik z občinstvom. Ko govori o ureditvi prometa v Ljubljani, pravi: "Res pa je, da imajo drugod veliko bolj dosledno in dodelano kaznovalno politiko, kot jo imamo v Ljubljani, čeprav v kaznovanju ne vidim prave rešitve. /.../ V množično lisičjo zalego pa v našem

mestu ne bomo šli, to sem obljubila tudi na začetku svojega mandata". Osrednja zamisel, ki se kaže skozi analizirane primere, je predvsem prizadevanje, da se z rezultati dokaže, da je mogoče "z znanjem in odgovornostjo delati dobro"; vodilo Potočnikove je v tem, da bo delala "v dobro mesta in meščanov, ki so me izvolili za županjo." S svojilnimi zaimki (*naše, moje*) konstruira predstavo o skupnosti, v kateri živimo skupaj in kjer bo za vse poskrbljeno. Bralcem in bralkam daje občutek varnosti, topline. V ospredje samoreprezentiranja je hkrati postavljena tudi pogosto omenjena 'odgovornost'.

V nekem drugem intervjuju Potočnikova zatrjuje, da je njena strategija "mehka strategija," s pomočjo katere se lahko vse težave rešujejo "strpno in potrpežljivo" (Potočnik 1998). Predstavlja se kot oseba, ki ne želi biti nepopustljiva in osorna, temveč strpna in predana, skrbna in nediskriminatorna do prebivalcev in prebivalk Ljubljane. Pripravljena je storiti vse za "moje ljudi" – nenehno prisotna fraza. Ko sta jo novinarka na nekem mestu vprašala, v kakšnih odnosih je z direktorjem podjetja Holding mesta Ljubljane, ki igra pomembno vlogo pri upravljanju javnega mestnega prevoza, pokopališča Barje, mestnega vodovoda itd., je odgovorila, da se z njim po volitvah "še nisva sestala". Toda v nadaljevanju vendarle spravljivo govori o tej sporni temi: "Sem pa iz LPP dobila čestitko z željami za čim boljše sodelovanje in nadaljevanje subvencioniranja javnega prevoza ..." Ob koncu sta jo novinarka vprašala, s katerimi direktorji javnih podjetij je bila doslej najbolj nezadovoljna. Potočnikova povedno odgovarja: "Grdo bi bilo, ko bi na podjetja in posameznike kazala s prstom. /.../ Direktorjev večinoma ne poznam, pogovori, ki sem jih imela z njimi, pa so bili bolj vljudnostne narave." Potočnikova ohranja predpostavko o 'mehki strategiji', dodaja pa ji tudi storilnostno komponento; vselej bo pač poskrbela za druge – za "moje ljudi".

V naši analizi se je za najbolj pogosto konstruiranega in reprezentiranega pokazal mit o ženski kot skrbni in ljubeči osebi. Kljub temu pa ne trdimo, da ta ali preostali trije miti, ki smo jih analizirali, dokončno prekrijejo celoten spekter možnosti za izražanje ženskosti. Zato bomo na tem mestu skušali predstaviti mit, ki ga je bilo pri političarkah v Sloveniji z diskurzivno analizo tudi moč odkriti: mit o ženski kot mučenicici. Nekatere političarke žensko razumejo kot osebo, ki ni nihče in ki mora nekaj šele postati, toda pri tem se mora odpovedati veliko rečem. O ženskah govorijo kot o "nižjih" od moških in to predstavljajo kot njihovo naravno pozicijo. Potočnikova denimo razlikuje med naravo in kulturo, ko govori o odnosih in enakosti med moškimi in ženskami. Moške enači s kulturo in tehnologijo, ženske z naravo. Ženske se potemtakem morajo boriti, da se vzpnejo na raven kulture: "Tako kot je treba skrbeti za red in razmerje med naravo in tehnologijami, ki jih izumlja človek, in ju spoštovati, je trebna skrbeti tudi za ravnovesje med moškim

in žensko, saj se ta pola ustvarjalno in bistveno dopolnjujeta in ni življenja drugega brez drugega" (Potočnik 1999). Potočnikova na tem mestu uvaja ločnico med naravo in kulturo – tehnologijami in ta dva pola preslikava na razmerje med žensko in moškim. Tako v očeh bralcev in bralk kreira podobo povezanosti moških s tehnologijami in povezanosti žensk z naravo. Zdi se, da poskuša reči, da se mora ženska boriti, da postane političarka, medtem ko ima moški to že v svoji 'naravi'. Obenem pa poudarja, da moški ne smejo pozabiti, zakaj je tako – zato, ker se ženske, ki so bliže naravi, žrtvujejo za reprodukcijo človeštva. Tudi Lokarjeva nam predstavi strategijo, da se morajo ženske vseskozi boriti, pri čemer namiguje, da moškim to ni potrebno, ker so v 'naravno' privilegirani poziciji (Lokar 1997). Iz njenih odgovorov se tako konstruirajo pomeni, češ da se političarka ne bi smela upokojiti, saj bi tako postala pasivna. Nenehno se mora boriti, ali kot je to opisala Sonja Lokar: "Ne bi bila v penziji, če bi bila tedaj, ko nam je potekel mandat v parlamentu, imela priložnost biti kje v službi. Trudila sem se, da bi dobila normalno delo, a ga nisem mogla dobiti. Potem sem pač izbrala to neprijetno varianto upokojitve, ki je ne moreš moralno braniti, to je rešitev v sili. Če pa je že tako, sem si dejala, bom še vedno delala. Lahko bi doma mirno okopavala svoj vrtiček." Zdi se, da Lokarjeva meni, da je upokojitev za političarko zelo neprijetna, ker s tem dejanjem kaže moškim, da ni sposobna opravljati svojega dela. V tem smislu mora biti mučenica in prav to je mit, ki ga te političarke pomagajo konstruirati, ko govorijo o tem, da se morajo ženske boriti do smrti že zato, ker so 'naravno' v podrejenem položaju. Čeprav pogosto eksplicitno poudarjajo, da je to posledica moške ideologije, se po drugi strani same obnašajo, kot da je podrejenost žensk normalno stanje stvari, češ, ženske so bliže naravi. Svojo podrejeno pozicijo sprejemajo, obenem pa izpostavljajo stališče, da je enakost z moškimi mogoča le z večnim bojem, torej le, če je ženska resnična mučenica.

Sklep

Političarke, katerih diskurz smo analizirali, so vkoreninjene v nekatere izpostavljene mite o ženskosti, o njihovi poziciji in obnašanju v družbi. Ker v svojem javnem delovanju združujejo vlogo političarke in ženske, so v javnih izjavah pogosto izzvane k refleksiji o teh mitih. Zato se ti miti v njihovih diskurzivnih praksah pojavljajo vsaj toliko, če ne še bolj, kot v diskurzih drugih žensk. Strategije, ki jih političarke pri tem uberejo, so raznolike, pestre in izvirne; odvisne so od značaja, politične funkcije, zakonskega statusa, izkušenj iz preteklosti itd.

Izhajajoč iz tipologije mitov Macdonaldove smo odkrili, da se obravnavane političarke samoreprezentirajo v močni povezavi s temi miti. Še več, političarke so še daleč od pozicije, ki bi demistificirala,

dekonstruirala prevladujoče diskurze in obnašanje. To pomeni, da ne moremo trditi, da so izključno moški in mediji tisti, ki reproducirajo dominantne diskurze o ženskah, marveč tudi ženske (političarke) same. V večini analiziranih odlomkov se kaže, da političarke v Sloveniji spontano izražajo svojo ženskost skozi omenjene mite, kar je še posebej povedno takrat, ko jih v intervjujih k temu neposredno napeljejo novinarji in novinarki. Konstruiranje njihove identitete in način izražanja skozi diskurz sta seveda individualizirana in specifična, vseeno pa je mogoče opaziti, da se pripravljenost za tovrstno samoreprezentacijo lomi; nemalokrat jo izrecno zavračajo, hkrati pa jo, kot kažejo analizirani primeri, z drugimi diskurzivnimi mehanizmi udejanjajo, utrjujejo in potrjujejo.

Političarke so torej trdno zasidrane in ujete v mite o ženskosti, kot da so nekaj samoumevna in naravnega v slovenski družbi in kulturi. Hegemonskih predstav, ki v naši družbi utrjujejo te mite, ne problematizirajo. Zdi se celo, da so te predstave tako vseobsegajoče, da v svoje globine enako govtajo vse člane zamišljenih skupnosti, tudi tiste najbolj izpostavljene: športnice in športnike, umetnike in umetnice ter, v našem primeru, političarke. Tudi zato se ledene gore obravnavanih mitov o ženskosti še dolgo ne bodo staille.

LITERATURA

- BARTHES, Roland. 1993 (1957). *Mythologies*. New York: The Noonday Press.
- BEAUVOIR, Simone de. 1997 (1949). *The Second Sex*. London: Vintage.
- BRUNSDON, Charlotte et al. (ur.). 1997. *Feminist television criticism*. Oxford: Clarendon Press.
- BURR, Vivien. 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- DOLAR, Mladen. 1991. *Spremna beseda*. V: Foucault, Michel. *Vednost-Oblast-Subjekt*. Ljubljana: Krt.
- EDLEY, Nigel. WETHERELL, Margaret. 1995. *Men in Perspective*. Practice, Power and Identity. London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.
- FOUCAULT, Michel. 1991. *Vednost-Oblast-Subjekt*. Ljubljana: Krt.
- GLEDHILL, Christine. 1997. *Genre and Gender: the case of soap opera*. V: Hall, Stuart (ur.). *Representation: cultural representation and signifying practices*. London: SAGE Publications.
- HALL, Stuart (ur.). 1997. *Representation: cultural representation and signifying practices*. London: SAGE Publications.
- HALL, Stuart. 1997. *The Work of Representation*. V: Hall, Stuart (ur.). *Representation: cultural representation and signifying practices*. Ss. 13–74. London: SAGE Publications.
- HARAWAY, Donna J. 1999 (1991). *Opice, kiborgi in ženske: Reinvenčija narave*. Ljubljana: ŠOU, Študentska založba.
- KWANDE, Elin. 1999. "In the Belly of the Beast". *Constructing Femininities in Engineering Organizations*. The European Journal of Women's Studies, 6, 3, ss. 305–328.
- LINCOLN, Bruce. 1989. *Discourse and the Construction of Society*. Comparative Studies of Myth, Ritual, and Classification. Oxford: Oxford University press.
- MACDONALD, Myra. 1995. *Representing Women. Myths of Femininity in the Popular Media*. London: Edward Arnold.

- ORTNER, Sherry B. 1983 (1974). *Is Female to Male as Nature is to Culture?* V: Zimbalist Rosaldo, Michelle (ur.). *Lamphere, Louise (ed.). Woman, Culture and Society*. Ss. 67–87. *Stanford: Stanford University Press*.
- WOODWARD, Kathryn (ed.). 1997. *Identity and Difference*. *London: SAGE Publications*.
- WOODWARD, Kathryn. 1997. *Concepts of Identity and difference*. V: Woodward, Kathryn (ur.). *Identity and Difference*. Ss. 7–50. *London: SAGE Publications*.
- ZIMBALIST ROSALDO, Michelle (ur.). LAMPHERE, Louise (ur.). 1983 (1974). *Woman, Culture and Society*. *Stanford: Stanford University Press*.

ANALIZIRANI VIRI

- Brezigar, Barbara. 1997. *Predstojnik ima vedno prav*. Delo, 29. marca (intervjuvala Alenka Leskovic).
- Brezigar, Barbara. 1999a. *Na moje odločitve politika ni vplivala*. Dnevnik, 12. junija (intervjuvala Marjana Vončina).
- Brezigar, Barbara. 1999b. *Intervju: Barbara Brezigar*. Mag, 9. junija (intervjuval Ivan Puc).
- Dobrajc, Polonca. 1999. *Raje smo gasilci kot zidarji*. Nedeljski dnevnik, 17. januarja (intervjuvala Marjana Vončina).
- Grešovnik, Boža. 1999. *Ranjena zver. Boža Grešovnik o zaupanju, prijateljstvu in veri v SLS*. Jana, 28. aprila (intervjuvala Branka Grujičić).
- Hribar, Spomenka. 1999a. *Lipa, lipica, lipicanec*. Dnevnik (1). Delo, 16. oktober.
- Hribar, Spomenka. 1999b. *Enačba sovraštva*. Dnevnik (2). Delo, 9. oktobra.
- Jereb, Berta. 1996. *Namesto zraka dihamo grabežljivost*. Delo, 27. januarja (intervjuvala Mija Repovž).
- Kozmik, Vera. 1996. *Kam so šle vse ženske?* Mag, 20. novembra.
- Kozmik, Vera. 1997. *Za ženske bo še slabše*. Večer, 8. marca (intervjuvala Darka Zvonar Predan).
- Kozmik, Vera. 2000. *Oblast je sladka in moški imajo radi sladkarije*. Nedeljski dnevnik, 16. januarja (intervjuvala Marjana Vončina).
- Lokar, Sonja. 1997. *Ocenjevali smo, da branimo paleta socialdemokratskih vrednot, ljudje pa so slepi, ker tega ne vidijo*. Panorama, 10. aprila (intervjuval Marjan Horvat).
- Potočnik, Vika. 1997. *V boj z mehko roko*. Nedeljski dnevnik, 1. decembra (intervjuvala Tina Horvat).
- Potočnik, Vika. 1998. *Nekatere bo bolega glava*. Dnevnik, 2. decembra (intervjuvala Suzana Rankov in Damjan Franz).
- Potočnik, Vika. 1999. *Mezinček z županovo verigo*. Nedeljski dnevnik, 25. julija (intervjuval Ladislav Lesar).
- Velišček, Jožica. 1997. *Jožica Velišček: Državni zbor je pravzaprav kot veliko podjetje*. Delo, 19. januarja (intervjuvala Jana Taškar).